

DR. SZÚCS R. GÁBOR*

„FURCSA PÁROK”: A NYUGAT-BALKÁN ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

A cím első része azért utal Neil Simon vígjátékára, hogy szembetűnjön az a különös, *ellentmondásos viszony*, amely az Európai Unió (EU) és a Nyugat-Balkán kapcsolatát jellemzi. Az EU a térség országainak zöme számára egyszerre vonzó, elérhető cél, minden baj elleni csodaszer, sőt, vágyalom, de egyúttal a hagyományosnak vélt délszláv magatartástól idegen szabályok összessége, a külső (nem ritkán „nagy-hatalminak” tekintett) akarat eszköze, a mozgásteret, az önállóságot szűkítő fölösleges nyűg. E két felfogás a térség országaiban *egyidejűleg, egymás mellett van jelen*, még ott is, ahol a világos európai perspektíva, a Társulási és Stabilizációs Megállapodás adott. Sőt, az arányok, különös módon szinte egyformák: 2005 elején a térség lakosságának (országától függően) csak mintegy a fele: 45-51%-a vélte úgy, hogy az EU-hoz való közeledés „nagyon jó”, vagy „kitűnő” hatású lehet hazája számára, a többiek szerint a hatás semleges, vagy éppen kedvezőtlen.¹

Tisztázandó a cím második részében említett térség, a *Nyugat-Balkán* fogalma is. Cikkünkben, az egyszerűség kedvéért a *volt Jugoszláviáról* fogunk szólni, *Szlovénia kivételével*, amelyről csak utalásként teszünk említést, mert 2004 májusa óta tagja az EU-nak (nem mellékesen: 2003 óta a NATO-nak), s bár néha a térség országainak szóló példaként említik, helyzete, mint mindig, ma is *gyökeresen eltér* a többi (volt) jugoszláv köztársaságtól. Annak oka pedig, hogy a *Nyugat-Balkánt*, nem

* A ljubljanai Magyar Nagykövetség (Szlovénia) tanácsosa, külgazdasági irodavezető.

¹ „The Balkans in Europe's Future” International Commission on the Balkans, Sofia, 2005. 49. old., Horvátországra vonatkozóan: www.eubusiness.com.

pedig „a volt Jugoszláviát” neveztük meg a címben, nem csupán ez a tény: többnyire az *EU is ilyen megnevezéssel* foglalkozik a térséggel.¹ A másik kivétel *Albánia*, amelynek jelentősége magyar nézőpontból viszonylag marginális, ezért most alig érintjük.

Kénytelenek leszünk bizonyos *alapfogalmakat* tisztázni. A térség számos jellemzője ugyanis, a földrajzi közelség ellenére nem ismert részletesen a magyar (akár szakmai) közvélemény előtt, holott e jellemzők, előzmények nélkül nem érthetők meg napjaink eseményei sem. Továbbá: e térség, politikai és gazdasági szempontból egyaránt ma is viszonylag *instabil*. Ebből az is következik, hogy nagyon nehéz a *jövőt* illetően becslésekbe bocsátkozni. Ha ezt mégis megteesszük, óvatosan járunk el. „A háborúknak pillanatnyilag vége ugyan, ám az erőszak búze ott van a levegőben.”² Ezt egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztenünk.

ALAPFOGALMAK

A Nyugat-Balkán *több választóvonal* által erősen *tagolt*, s ez hatalmas *különbségeket* hozott létre a térségen belül.³

a) A *„Theodosius-vonal”*: 395-ben, NAGY THEODOSIUS római császár felosztotta birodalmát fiai, ARCADIUS és HONORIUS között, előbbi a *Kelet-*, utóbbi a *Nyugat-Római Birodalom* örököse lett. Ez, a nagyjából a Duna vonalának meghosszabbításában, északkelet-délnyugati irányban a volt Jugoszlávián végighúzódó „vonal” meglehetősen pontossággal választ el egymástól *két kultúrát*: az ortodox (pravoszláv, bizánci), illetve a „nyugatinak” nevezett keresztény civilizációt. Ez a választóvonal *történelmi, gazdasági és politikai* szempontból, így az *EU-val* kapcsolatos viszony szempontjából is meghatározó. *Nyugati* oldalán van a mai Szlovénia és Horvátország, a Vajdaság, illetve Bosznia-Hercegovina egy része, a *keletin* Szerbia, Koszovó, Montenegró, Macedónia, s Bosznia-Hercegovina másik része.

b) A *török hódoltság*: az 1389-ben elvesztett rigómezei csatát követően a térség keleti-délkeleti része fokozatosan, ám *500 évre* (az 1878-as berlini kongresszusig) az Ottomán Birodalom részévé vált, s teljesen csak az 1912-13-as balkáni háborúk végére nyerte el függetlenségét. Tudjuk, milyen gazdasági katasztrófát jelentett a „csak” 150 éves török uralom Magyarország számára, így megítélhetjük e fél évezred jelentőségét a Nyugat-Balkán szempontjából. A török hódoltság nem, vagy alig érintette a mai Szlovéniát és Horvátországot, ezért *újabb szakadást* hozott létre a térségben.

c) Az *Osztrák-Magyar Monarchia*, melynek 1918. december 1-jéig, a Szerb-Horvát-Szlovén Állam (1923-tól „az első Jugoszlávia”) létrejöttéig Szlovénia, Horvátország, és egy ideig Bosznia-Hercegovina is része volt, ugyancsak kettészelte a térséget, s ez ismét hosszú időre szóló *választóvonalat* jelentett.

A fentiekből nem csak az érthető meg, miért destabilizálódhatott mindkét (az első és a második világháború utáni) *Jugoszlávia*, hanem az is, honnan származnak a hatalmas gazdasági *fejlettségbeli különbségek*, a térség országai, területei között.

¹ EU Commission Secretary General: General Report 2003 Chapter VI., Section 7.

² „The Balkans in Europe’s Future” 7. old.

³ Juhász József: „Volt egyszer egy Jugoszlávia”, Aula Kiadó, Budapest, 1999.

Másfelől viszont van olyan, történelmi jellegű *azonosság* is, amely önmagában ugyan nem jelentett kohéziós erőt, de *összefügg az EU-hoz való viszonytal*. Annak ellenére ugyanis, hogy a második, szocialista Jugoszlávia (1946-1991) alapvetően éppen úgy diktatúra volt, mint bármelyik másik szocialista ország, viszonylagos nyitottsága, ezért *nagyobb mozgásteret* vitathatatlan. A *piacgazdaság* bizonyos elemei több *reformkísérlet* eredményeként szabadabban érvényesültek. Ez a 60-as 70-es évekre olyan mértékű javulást eredményezett, amely csak részben magyarázható a valóban nagy mértékű külső forrásbevonással, döntően a nagyobb szabadságfok következménye. Az ország, a kelet-európai gyakorlathoz mérten ugyanis példátlanul nyitott volt. Ezért a szocialista rendszer összeomlásakor Jugoszlávia human és fizikai infrastruktúrájának helyzete *sokkal jobb volt*, mint bármelyik kelet-közép európai orszagé. Tagja volt a GATT-nak, kiváló kapcsolatokat létesített a *nemzetközi pénzügyi intézményekkel*, és (noha nem volt tag) az *OECD-vel*, *vendégmunkásai* nem csupán a fizetési mérleg hiányát mérsékelték hazautalásaikkal, hanem tőkével és szaktudással tértek haza. Megmaradt ugyan az írástudatlanság (1981: 9,5%), de Jugoszlávia az egyetemisták számarányát tekintve például az európai élmezőnybe tört.¹ Az „el nem kötelezettség” titói találmánya miatt az ország jelentős pozíciókra tett szert a *fejlődő országokban*, ami sem az export lehetőségek, sem a nyersanyagforrások szempontjából nem elhanyagolható háttér. Az EU-hoz történő csatlakozás Jugoszlávia számára, bár komoly tárgyalások után, de valószínűleg könnyebb lett volna, mint a többi, volt szocialista ország esetében, annál is inkább, mert 1971. március 19-e óta volt *együttműködési szerződése a „Közös Piaccal”*, majd 1980. április 5-én újabbat kötött. A többi szocialista országtól eltérően, Jugoszlávia *önálló nemzetközi jogalanyként* ismerte el az Európai Közösséget.

Nincs helyünk annak elemzésére, miért vettek a 80-as évek második felétől, tehát Tito elnök halála után jó öt-hat évvel fokozatosan más irányt a dolgok. Ez külön dolgozatot, sőt, köteteket érdemel. Ha leegyszerűsítve és egyetlen mondatban akar-nánk megfogalmazni: *a rendszer összeomlása az ország összeomlásával járt*, amelyet a mindvégig elnyomott nemzetiségi ellentétek robbanásszerű felszínre törése miatti *háborúk sorozata* követett. Ezért a volt jugoszláv köztársaságok számára (Szlovénia kivételével) a kilencvenes évektől az *EU elképzelhető realitás helyett elképzelt jövővé* vált.

A „FURCSA PÁROK” LÉTREJÖTTÉNEK ALAPJA

– A THESSALONIKAI AGENDA, ÉS AMI AZÓTA TÖRTÉNT: KERESKEDELEMPOLITIKAI LÉPÉSEK

A *délszláv háborúk* rámutattak arra, hogy a Nyugat-Balkán, ha nem is egész Európa „lóporos hordója”, mint a 19.-20. században, ám, ha a viszonylag periférikus kaukázusi térségtől eltekintünk, kontinensünk egyetlen igazán neuralgikus, távlatilag veszélyes térsége. *2003-ra a helyzet viszonylag stabilizálódott*, melynek döntő eleme volt MILOSEVIĆ bukása (2000. október 5.). Eljött az ideje annak, hogy a Nyugat-Balkán számára bemutassák az *európai perspektíva*, az EU-hoz való közeledés módját és lehetőségét, mint olyan eszközt, amely vonzerőként, *értelmes célként*

¹ Juhász József u. o.; 177. old.

alkalmas lehet a *tartós stabilitás* megteremtésére. Erre már korábbi Európai Tanácsi üléseken is voltak utalások (Koppenhága 2002. december, Brüsszel, 2003. március), a térség helyzetében amúgy is különösen érdekelt Görögország 2003-as elnöksége idején azonban nem csupán a *Thessaloniki Agenda* (az Elnökségi Következtetések melléklete), hanem *EU-Nyugat-Balkán Csúcstalálkozó* (2003. június 21.) is követte. A leglényegesebb az Agendának az a megállapítása, amely szerint az unió és tagállamai „teljes mértékben és hatékonyan támogatják a nyugat-balkáni országok európai perspektíváját, ... amennyiben (ezen országok) teljesítik a megállapított feltételeket.”¹ Máiig ez a térség és az EU viszonyának „kályhája”, kiindulási pontja. A csúcstalálkozóról kiadott *Közös Nyilatkozat a Társulási és Stabilizációs Megállapodásokat*, a programok közül főleg a *CARDS*-ot emeli ki. Hangsúlyozza a *Délkelet-Európai Stabilitási Paktum* jelentőségét.

A *2005. júniusi* brüsszeli Európai Tanács, majd a *2006. januári Bizottsági Közlemény*² egyebek közt foglalkozott a 2000 ősze óta hatályban lévő *Autonóm Kereskedelmi Intézkedések* (Autonomous Trade Measures, ATM)³ helyzetével. Ez, a Bizottság által joggal *nagylelkűnek* nevezett intézkedés a nemzetközi kereskedelem-politikában viszonylag ritka módon a fejlettebb fél kezdeményezésére, tehát nem a gyengébbik fél nyomására *tartós, egyoldalú koncessziókat* (kedvezményeket), azaz *preferenciális elbánást* biztosít a térség valamennyi országa számára. Eredményeként a nyugat-balkáni országok EU-ba irányuló exportja 2000 és 2004 között *évi 8%-kal* nőtt. Az ATM 2010-ig történt meghosszabbítása e segítség középtávú *fennmaradását* biztosítja.

Már Thessalonikiben felmerült a *diagonális kumuláció* kiterjesztésének gondolata. Arról van szó, hogy az EU, a Horvátországgal és Macedóniával aláírt Társulási és Stabilitási Megállapodások alkalmazásakor származó árunak tekinti-e a másik országból származó termékeket is, ezzel *diagonális kumulációs övezetet* hozva létre. A lehetőséget ugyanis minden olyan, térségbeli országnak biztosítanák, amellyel az EU ilyen (lényegében szabadkereskedelmi) megállapodást köt. (Azóta Albániával jött létre ilyen egyezmény.) Ez része lenne a későbbi pán-európai kumulációnak, és az euromediterrán térség közeledését célzó *barcelonai folyamatnak* is. A Bizottság ezt, a nyilvánvalóan a távolabbi jövőben lehetséges megoldást „*Pan Euro Med System*” néven nevezi.⁴

A *Társulási és Stabilizációs Megállapodások* (Stabilisation and Association Agreement, SAA) jellegükben és céljukban nem különböznek lényegesen a 2004-ben csatlakozott tíz országnak a csatlakozás előtt érvényben volt megállapodásaitól.

Céljuk a tagság előkészítése, pontosabban a tagjelöltségre való felkészítés. A kereskedelmi korlátok lebontása fokozatosan, de ami még lényegesebb: *aszimmetrikus módon* történik. Ez azt jelenti, hogy az EU gyorsabban (nagyobb ütemben) bontja le a korlátokat, mint a partner ország(„lassító listák”), ezzel lehetőséget ad annak megerősödésére, csökkentve (de nem kiküszöbölve) azt a kockázatot, hogy egy-egy ágazatot sokszerűen érhet a rászabaduló verseny. A helyzetet a rendszere-

¹ The Thessaloniki European Council. Presidential Conclusions (saját fordítás).

² Communication from the Commission 27.01.2006 COM (2006) 27 final.

³ Council Regulation (EC) 2007/2000, Council Regulation (EC) 2563/2000, Council Regulation (EC) 2487/2001.

⁴ Communication from the Commission 27.01.2006 COM (2006) 27 final, 6. old.

sen ülésező Társulási Tanács vizsgálja meg. *Az aszimmetria mértéke persze fokozatosan csökken, az „olló” évente egyre szűkebb lesz.*

Külön probléma a *regionális kereskedelmi együttműködés* kérdése. A térségbeli államok közül Horvátország és Macedónia számára, a későbbi EU csatlakozás szempontjából elvileg jó iskola lehet a *Közép-Európai Szabadkereskedelmi Társulás (CEFTA)*.¹ Gyakorlatilag azonban ennek nagy, a hatékonyságot csökkentő hátránya, hogy nem terjed ki a *mezőgazdasági és élelmiszeripari termékekre*. A tapasztalatok, köztük hazánké is, amíg (az EU csatlakozást megelőzően) CEFTA tag volt, ezzel szemben azt mutatják, hogy épp itt van a legtöbb gond. A gabona, a húsfélék és más termékek beviteli korlátozását, vagy különilletékek kivetését a CEFTA tagállamok annak idején egymás között is előszeretettel gyakorolták, nem ritkán anélkül, hogy előzetesen, akár a WTO keretében erről értesítették volna egymást (notifikáció), illetve megbeszélést javasoltak volna az ügyben. Számos, ma már nem CEFTA-, hanem uniós ország hangsúlyozza, hogy ezen a helyzeten, a *szabadkereskedelem teljessé tételével*, célszerű lenne változtatni, s ezzel a CEFTA még inkább az uniós tagság „gyakorlóterepe”, lehetne.² A rend kedvéért: a *CEFTA jelenlegi tagjai* (2006. szeptember): Horvátország, Románia, Bulgária, Macedónia. A további bővítésről tárgyalások folynak. Az EU-hoz csatlakozók (2007. január elsején Románia és Bulgária) természetesen „automatikusan” elhagyják a CEFTA-t, hiszen a kereskedelem-politika uniós *acquis*.

Ugyancsak itt kell megemlíteni, hogy az EU évek óta szorgalmazza a „regionális kereskedelmi integráció”, vagyis lényegében *az egész térségre kiterjedő szabadkereskedelmi megállapodás* létrejöttét. A „furcsa párok” tulajdonságaihoz tartozik, hogy, bár a Nyugat-Balkán legtöbb országának nincs ez ellen elvi kifogása, *Horvátország* hallani sem akar a gondolatról, annak ellenére, hogy az, a számára célnak tekintett Európai Uniótól származik. A horvát álláspont nem titkoltan az, hogy ebben valamiféle „jugoszláv reintegrációt”, vagy legalábbis a „jugoszlavizmus” *veszélyét* vélik felfedezni.

Zágráb a jelek szerint irtózik minden olyan lépéstől, amely akár csak emlékeztet is a volt Jugoszláviára, s ezek közé sorolja a szabadkereskedelmet is. Mint a térség legfejlettebb országa, ugyanakkor úgy érzi, olyan országokkal „árulna egy gyékényen”, amelyeknél sokkal előbbre tart, s ez *hátráltathatná az uniós csatlakozás folyamatát*: okot adhatna arra, hogy velük kerüljön egy „csomagba”. A regionális szabadkereskedelemnek, a délkelet-európai térség kereskedelmi minisztereinek 2005-ös szófiai tanácskozása szerint elvileg 2007-ben életbe kellene lépnie,³ ám erre a közeljövőben aligha kerül sor.

AZ EU-TÓL MÉRT TÁVOLSÁG

Tekintsük mindenekelőtt a szóban forgó országok és az EU átlag közötti GDP-különbséget (1. táblázat).

¹ 1993-2003: 10th Anniversary of CEFTA, (dokumentumgyűjtemény) szlovén Gazdasági Minisztérium, Ljubljana, 2003.

² U.o.

³ Communication from the Commission 27. 01. 2006 COM (2006) 27 final, 6. old.

1. táblázat
A nyugat-balkáni országok egy főre jutó GDP-je, vásárlóerő-paritáson (PPP)
az EU-25 átlagának százalékában, 2004-ben¹

Ország	%
Horvátország	46,70
Szerbia-Montenegró	11,45
Montenegró	22,96
Bosznia-Hercegovina	21,40
Macedónia	18,36
Koszovó	4,20

Hallatlanul *nagy tehát a távolság*, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy ez már az EU 25-re, tehát a 2004-es bővülés folytán alacsonyabb bruttó hazai termékű országokkal bővült EU-ra vonatkozik. *Horvátországtól* eltekintve, ahol a GDP „csak” mintegy fele az EU átlagnak, a többi, térségbeli ország bruttó hazai terméke az EU átlag negyede-ötöde. *Koszovó* mutatója önmagáért beszél.

A távolság azonban nem csupán a GDP tekintetében nagy. A térség országai, mint arra már utaltunk, számos *illúziót* fűznek az EU tagsághoz, s azt sokkal inkább cél-nak, mint eszköznek tekintik. Ezért a kiábrándultság a közeledéssel szinte egyenes arányban nő.

Nyugodtan megkockáztathatjuk: amíg ez nem befolyásolja döntően a csatlakozás-ra vonatkozó, majdani népszavazás eredményét, tehát a közvélemény nem fordul tartósan az uniós tagság ellen, ez nem baj. Mind a vezetésnek, mind a szakmai, de a laikus közvéleménynek is meg kell azonban értenie, hogy a közeledési, illetve csatlakozási folyamat nem dátumokról, hanem konkrét eredményekről, a pontosan meghatározott *feltételek teljesítéséről* szól.

A kép nem lenne teljes, ha nem szólnánk a kizárólag nyugat-balkáni térség támogatását célzó *EU programokról*. Ezek teljes keretösszege 2000-2006 között összesen *5,4 milliárd EUR-t* tesz ki.² Az említett, 2006 januári Bizottsági Közlemény³ a *CARDS* (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation) programnak tulajdonít kiemelt szerepet. E programot 2000. december 27-én indították el. Kedvezményezettjei a volt jugoszláv köztársaságok (természetesen Szlovénia kivételével) és Albánia. Lényeges vonása, hogy „*ország specifikus*” jellegű prioritásokat ír elő, Horvátországban pl. többek között a szerb menekültek visszatelepítését, Szerbiában a „good governance” néven közismert követelményt, ami valaképpen a civilizált, áttekinthető közigazgatás megteremtését jelenti. Montenegróban a statisztikai hivatal korszerűsítése, Koszovóban az igazságügyi reform, Macedóniában a jogállamiság és a belügyi rendszer fejlesztése, Bosznia-Hercegovinában főleg az adminisztráció korszerűsítése szerepel kiemelten. A *CARDS* eszközök 10%-át

¹ Forrás: EUROSTAT (az indexek saját számítások).

² Communication from the Commission 27. 01. 2006 COM (2006) 27 final, 13-14 old.

³ U.o.

regionális fejlesztésekre különítették el. A programot valamint a magyar gyakorlatból ismert, és a tagjelöltek által igénybe vehető *előcsatlakozási alapokat* (ISPA, SAPARD), illetve a már „kifutó” PHARE-t 2007-től az IPA (Instrument for Pre-Accession) váltja fel, amelynek célja az átmenet megkönnyítése a kedvezményezett számára egyik státuszról a másikba,¹ vagyis pl. az SAA-tól a tagjelöltség felé. Az IPA nagy előnye, hogy a programok integrálása *egyszerűsítheti* az igénybevételt.

A 2004 májusa óta működő TAIEX (Technical Assistance Information Exchange Instrument) célja a humán infrastruktúra fejlesztése, szakértők küldése a térségbe, az adózással, közbeszerzéssel, tehát lényegében jogállami adminisztráció – közigazgatás működésével kapcsolatos teendők és szabályok oktatása, bevezetése érdekében. 2005-ben már több mint 300 ilyen „műveletet” hajtottak végre, amely 6000, térségbeli tisztviselőt érintett.²

A *kisvállalatok* fontos szerephez jutottak a második Jugoszláviában. A többi szocialista országénál nagyobb vállalkozási szabadság és a hazatérő „vendégmunkások” tőkéjének együttes hatása elsősorban a szolgáltatások terén növelte a kisvállalkozók számát. A 90-es évek balkáni háborúi *szétzilálták* ezeket a vállalkozásokat. Ezért a thessaloniki Európai Tanács alkalmával a nyugat balkáni országok csatlakoztak a *Kisvállalatok Európai Chartájához*, ami pénzben nehezen mérhető oktatási-, információs- és nem utolsó sorban személyes kapcsolatrendszer kiépítését eredményezi. A helyi pénzügyintézeteken keresztül egyébként a térség kis- és „mikro” vállalkozásai 2006-ban mintegy *60 millió EUR támogatáshoz* jutottak uniós forrásokból.³

Az ODA (Official Development Assistance) nyugat-balkáni kedvezményezettjei az OECD, illetve az EU által megengedett feltételeknél kedvezőbb kondíciókkal juthatnak *kötött* (adott projektre vonatkozó) hitelekhez. Bár nem kizárólag a térségnek szól, azért említjük meg, mert – az adminisztráció fejlesztését célzó SIGMA-programhoz hasonlóan – a két szervezet *közös programjáról* van szó.

És éppen ez a lényeg. A kisebb-nagyobb jelentőségű nemzetközi *fejlesztési-segélyezési programoknak se szeri se száma*. Az Európai Bizottsági és Együttműködési Szervezet (OSCE), az ENSZ különféle szervezetei, az EBRD, a Világbank programjai *párhuzamosan futnak* a különféle *nemzeti programokkal*, illetve a Délkelet-Európai Stabilitási Paktum 40 partner országa által javasolt projektekkel. Erre mondják „kevesebb több volna”: a nyugat-balkáni újjáépítés *összehangolására* volna szükség, amely növeli a hatékonyságot, kizárja a párhuzamosságokat, jobban tekintetbe veszi a fogadó (kedvezményezett) térség igényeit. *Kevésbé „erőszakosan”* kellene hangsúlyozni a *regionális, egymás közti együttműködést*. Ez *hallatlanul fontos* ugyan, hiszen a háborúk által tönkretett fizikai és humán kapcsolatrendszer rekonstrukcióját szolgálná, ám tekintettel kell lenni *korlátaira*. Az alig több mint egy évtizede a térséget ért ellenségeskedés utóhatása nem múlik el egyhamar, ezért a regionális kapcsolatok fejlesztését kellő *türelemmel* és megértéssel szükséges kezelni, tekintettel az érintettek érzékenységre (amint azt Horvátország esetében is láttuk). *Továbbá:* nagyjából azonos mértékben viszonylag alacsony fejlettségű fiatal országok egymás közötti gazdasági integrációja, de még kereskedelme is, meglehetősen nehezen fejleszthető. A szabadkereskedelem, sőt, a tőkeáramlás számtalan

¹ U.o.

² U.o.

³ Communication from the Commission 27. 01. 2006 COM (2006) 27 final, 7. old.

politikai és nem kevés (akár rosszul értelmezett, de jelen lévő) gazdasági okból ütközik akadályokba. Ezek az országok a lakosság számára (is) látványosan óhajtják védeni *nemzeti iparukat, gazdaságukat*, s ez (főleg ennek mértéke) lehet ugyan túlzott, ám olyan körülmény, amellyel, mint *realitással* számolni kell. *Mérséklésére* a gazdasági fejlettség növelésével, a nagyobb diverzifikációval párhuzamosan lehet számítani. Emellett természetesen folytatni kell a *meggyőző – érvelő* munkát, melynek célja annak elfogadása, hogy a *regionális együttműködés* a térség országainak *saját érdeke*, nem pedig kívülről megkövetelt „*sine qua non*” feltétel. Ez utóbbi esetben ugyanis bizton számíthatunk az ellenállásra.

A közeledés jelenlegi helyzetét a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat
A 2006. szeptemberi állapot¹

Tagjelölt:	Horvátország, Macedónia
SAA megállapodás:	Albánia
SAA tárgyalások:	Szerbia (szünetel), Montenegró (szünetel), Bosznia-Hercegovina
ATM megállapodás:	Koszovó

Tekintsük át röviden az *érintett országok* helyzetének sajátosságait!

A 2005 októbere óta *tagjelölt Horvátország* kiinduló helyzete tűnt a legkönnyebbnek. Ezt erősítette a horvát *közvéleményben* általánosan elterjedt vélekedés is, amely a hagyományosan (Nyugat-) Európához tartozáson alapult. Két, a „Theodosius-vonaltól” keletre fekvő balkáni ország, Románia és Bulgária azonban előbb lesz tagja az EU-nak, mint Horvátország. A kulturális-történelmi *háttér* tehát önmagában édeskevés, *tettek, tények* van szükség. Ezzel a *horvát vezetés* feltehetően kezdettől fogva *tisztában volt*. A lakosság némi csalódottsága ellenére, a *tárgyalások*, (melyek folytatása előtt GOTOVINA tábort elfogása megszüntette az akadályt), *jó ütemben haladnak*.² Nem szabad azonban elfelejteni azt az alapelvet, hogy „*nothing is agreed until everything is agreed*”, vagyis minden kérdés lezárásáig minden kérdés nyitott. Kétségtől nehezebb a helyzetet, hogy ezúttal a korábbi tagjelöltekénél több, *35 fejezetről* kell tárgyalni. A teljesség kedvéért hozzá kell tennünk, hogy a *Szlovéniával* a jugoszláv időkben gyökerező *viták* (határ- és tengerjogi kérdések, a legnagyobb szlovén kereskedelmi bankkal szembeni horvát követelés, a közös üzemeltetésre készült krško atomerőmű kérdései), bár nincsenek közvetlen összefüggésben a tagsággal, felmerülhetnek a tárgyalásokon, ami szintén nem egyszerűíti a kérdést. A vitás kérdések egy részének megoldásában mindkét fél bizonyos fokig számított az EU közreműködésére, melynek azonban félreérthetetlen álláspontja, hogy a két ország egymás között rendezze a problémákat. *Brüsszeli kö-*

¹ Forrás: Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, 2006.

² L. bővebben: <http://europa.eu.int/scadplus: Croatia>.

vetelmény ezzel szemben, hogy Horvátországnak meg kell oldania a háború idején elmenekült szerb nemzetiségű lakosság visszatelepítését is.

Az ugyancsak 2005-től hivatalos tagjelölt Macedónia, amellyel 2001 áprilisától volt SAA, a tagság kilátásba helyezésével *politikai üzenetet* kapott, egyben elismerést azért a kétségkívül pozitív értelemben meglepő haladásért, amelyet a 2001. február-augusztusi fegyveres összecsapások, illetve az azoknak véget vető Ohridi Keretmegállapodás megkötése után elért. Az Európai Bizottság elemzéseiből azonban jól érzékelhető, hogy Brüsszel szerint e balkáni országnak még hosszú utat kell megtennie, amíg képes lesz a teljes *acquis átvételére*, annál is inkább, mivel 2006 közepén ismét mutatkoztak a politikai instabilitás lehetőségére utaló belpolitikai problémák. További gond a *Görögországgal* folytatott vita Macedónia *elnevezéséről*, ami szintén lassítja a folyamatot. Az SAA aszimmetriájának csökkenése, de főként a 2003-tól létrejött WTO tagság kedvezőtlenül hatott a *külkereskedelmi mérlegre*: az export 2000-ben a GDP 42,2%-ának, 2004-ben már csak 37,9%-ának felelt meg, míg az importnál ez az arány 52,2%-ról mintegy 55%-ra nőtt. A Bizottságnak a tagjelölt országokról szóló elemzéseiről rámutatnak arra, hogy a gyengébben fejlett országok esetében a koncessziók megadásával járó *WTO tagság*, illetve az *aszimmetria csökkenése negatív hatásokat* is eredményez. Így történt ez Macedónia esetében is. A *politikai nyugalom* azonban *biztonságos alapot* teremthet a továbbiakra nézve: a Bizottság e téren elismeréssel nyilatkozott a helyzetről,¹ amely vonzerőt gyakorolhat a *stratégiai befektetőkre* is (ezek egyike a MATÁV, illetve most már a Magyar Telekom).

Bosznia-Hercegovinával az SAA tárgyalások folyamatban vannak. Ha őszinték akarunk lenni, az is nagy eredmény, sőt, siker, hogy elkezdődtek. Egyöntetű vélemény szerint ugyanis ez két dolgot bizonyít: az ország státuszáról szóló, gyakran bíralt Daytoni Megállapodás (1995) működőképességét, és az *európai perspektíva hatóerejét*.² Ezzel együtt számtalan, komoly probléma vár megoldásra: a Megállapodás túlsúlyos államot teremtett, áttekinthetetlen bürokráciával, amely nyűg az országnak. A bosnyák-horvát Föderációra (a terület 51%-a) és Republika Srpskára (49%) osztott, mégis nemzetközi jogilag egységesen kezelt, lényegében a *nemzetközi közösség által igazgatott* Bosznia-Hercegovina előtt még szintén hosszú az út az európai jövő felé, de az első lépést már kétségkívül megtették. Mi több: a tárgyalások megkezdése óta *gyorsult a konszolidációs folyamat*, az ország békésebbé, biztonságosabbá vált. Ennek egyik jele, hogy fokozódik többek között a szlovén érdeklődés az *energetikai szektorba* (erőmű korszerűsítés) való bekapcsolódás iránt.³

A *Szerbiával* és *Montenegróval* folytatott, az SAA-re vonatkozó tárgyalások szünetelnek. Nem csupán azért, mert *Montenegróban* a 2006. május 21-i népszavazás a 600 ezres kis ország függetlenségének lehetővé tételével ért véget, hanem azért is, mert az EU nem találta kielégítőnek *Szerbia* együttműködését a Nemzetközi Büntető Törvényszékkel, ezért felfüggesztette a tárgyalásokat. E megbeszélések korábban „*twin track*” módszerrel, azaz párhuzamosan folytak a külön vámrendszerrel

¹ „Candidate Countries' Economic Quarterly”. European Commission, Brussels 2005. december 21.

² Western Balkans in Transition. Enlargement Papers. European Commission Brussels, 2005. december.

³ „Finance” szlovén gazdasági-üzleti napilap 2006. július 31.

rendelkező, ám államközösséget alkotó két köztársasággal. A két „track”, („vágány”) a közös jellegű kérdéseknél találkozott volna (például szabványok). Újrakezdéskor (melyet meg kell, hogy előzzön a két új ország közti kérdések tisztázása) valóban mindent újra kell kezdeni. Mindenesetre a térség egyik leginkább neuralgikus pontja a 2006 őszi tárgyalások folytatásának időpontja felől biztos ígéret nélkül álló Szerbia, ahol a 30%-os átlagos munkanélküliség mellett a 18-24 éves korosztály 47%-a van munka nélkül. (70%-uk egyébként soha nem járt külföldön. A vízumkényszer megnehezíti a mozgást).¹ Montenegró ennél könnyebb helyzetből folytathatja, illetve kezdheti újra a tárgyalást: adórendszere többé-kevésbé kidolgozott (17% ÁFA, 15-22% személyijövedelem-adó, 9% vállalati nyereségadó). A bankok és szolgáltatások 90-100%-a privatizált, a munkanélküliség ráta „csak” 22%.²

Koszovó jövőbeni státusza, a Bécsben erről folyó tárgyalások kimenetele bizonytalan. A 2005-ben 10,5%-os GDP növekedést³ produkáló tartomány az ENSZ (UNMIK) közvetlen irányítása alatt áll. (Ezt jól érzékelteti, hogy az UNMIK hagyja jóvá például a versenytárgyalások, tenderek eredményeit is). A 2004-ben mintegy 10 millió EUR-t kitevő külföldi beruházások gyors növekedésre azonban nem ezért hanem részben a bizonytalan politikai helyzet, részben pedig a fejletlen infrastruktúra miatt nem lehet számítani.

KÖVETKEZTETÉS

A Nyugat-Balkán nem valamiféle távoli, egzotikus hely, hanem Európában, még hozzá Magyarországot szomszédságában lévő térség. Instabilitása számunkra is veszélyeket hordoz magában. Stabilitásának megteremtésében ezért különösen érdekeltek vagyunk. Ennek legfőbb eszköze a gazdasági együttműködés bővítése, a magyar tőke kivétel, beruházások révén. A térség közelebb kerülése az EU-hoz ezért fontos magyar érdek is egyben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. „Candidate Countries’ Economic Quarterly”. European Commission, Brussels 2005. december 21., angolul.
2. Communication. from the Commission 27. 01. 2006 COM (2006) 27 final, angolul.
3. Council Regulation (EC) 2007/2000, Council Regulation (EC) 2563/2000, Council Regulation (EC) 2487/2001., angolul.
4. EU Commission Secretary General: General Report 2003 Chapter VI., Section 7., angolul.
5. Europe-Enlargement: Kosovo under UN Security Council Resolution 1244. European Commission, Brussels 2006. március, angolul.

¹ Europa-Enlargement: Kosovo under UN Security Council Resolution 1244. European Commission, Brussels 2006. március.

² Unija Poslodavaca Crne Gore (Montenegrói Munkáltatók Egyesülete), Podgorica, 2006. március, szerb-horvátul.

³ Europa-Enlargement: Kosovo under UN Security Council Resolution 1244. European Commission, Brussels 2006. március.

6. „Finance” szlovén gazdasági-üzleti napilap 2006. július 31., szlovénül.
7. <http://europa.eu.int/scadplus>: Croatia
8. <http://www.eubusiness.com>
9. Juhász József: „Volt egyszer egy Jugoszlávia”, Aula Kiadó, Budapest, 1999.
10. „The Balkans in Europe’s Future” International Commission on the Balkans, Sofia, 2005., angolul.
11. The Thessaloniki European Council. Presidential Conclusions, angolul.
12. Socijalni dijalog. Unija Poslodavaca Crne Gore (Társadalmi párbeszéd. Montegrói Munkáltatók Egyesülete), Podgorica, 2006. március, szerb-horvátul.
13. Western Balkans in Transition. Enlargement Papers. European Commission Brussels, 2005. december, angolul.
14. 1993-2003: 10th Anniversary of CEFTA, (dokumentumgyűjtemény) szlovén Gazdasági Minisztérium, Ljubljana, 2003., angolul.